

ЕФЕКТИВНОСТТА НА ВЪТРЕШНИЯ КОНТРОЛ ПРЕЗ ПРИЗМАТА НА COSO – 2013

*Ас. д-р Валерия Динева,
CRISC
катедра „Финансов контрол“, УНСС*

Ключови думи:

*Интегрирана рамка за контрол
– COSO 2013
Ефективен вътрешен контрол
Компоненти
Принципи
Фокусни точки
Бизнес цели*

Резюме

Използването на концептуални модели съдейства за успешното управление, контрол и регулиране на бизнес средата. Новата концептуална рамка на модела COSO-2013 предлага ясен и добре структуриран подход за оценка на системата за вътрешен контрол. Важен акцент в концепцията е разбирането за ефективен вътрешен контрол.

Контролните рамки са средство, чрез което ръководствата на организациите проектират и установяват системи за вътрешен контрол. Използването на контролните рамки подпомага функционирането, наблюдението, оценяването, регулирането и усъвършенстването на системите за контрол и като цяло повишаването на тяхната ефективност. В този смисъл контролните рамки са обект на одитна оценка. Нещо повече, те може да се разглеждат и като одитен инструмент или подход, чрез който одиторът оценява системата за вътрешен контрол.

COSO – Интегрирана рамка за контрол е придобила заслужено признание през годините от нейното лансиране (1992 г.) до днес. Прилагана от ръководители, вътрешни и външни одитори, препоръчвана от организации и институции, тя е безспорно най-популярната рамка в световен мащаб. Нещо повече, тази рамка се използва като критерий, образец за вътрешен контрол и неслучайно нейното прилагане се насърчава дори от Закона Сърбейнс Оксли (SOX – Sarbanes Oxley). В Раздел 404 се препоръчва за целите на оценка на вътрешния контрол върху финансовото отчетане (ICFR) използването именно на COSO модела или друг модел, който обхваща всички теми от COSO модела. Това е оценка, която отрежда силна позиция за COSO модела. Независимо от този доминиращ успех моделът COSO (Интегрираната рамка за контрол) беше променен. Много са аргументите за наложилите се промени, но един от най-силните, посочен от създателите и инициаторите за актуализиране на модела, е променящата се бизнес среда. Действително глобализацията на пазарите и операциите, сложността на бизнеса като цяло, разнородните комуникации, нарасналите нормативни и регулаторни изисквания, използването и

зависимостта от технологии, в т.ч. и облачни, всичко това променя съвременната бизнес среда, която става все по-отворена и все по-динамична. Успоредно с това обаче тя става и по-рискова. Тези реалности поражда очаквания за ефективно управление на организациите, в т.ч. и чрез ефективен контрол, което изисква нови решения, нови концепции и реализации. В този смисъл новата концепция (COSO-2013) е създадена в съответствие с потребностите на бизнес средата и като отговор на разностранните предизвикателства, поставени пред нея. Промените разшириха концепцията на цялостния модел, видоизмениха рамката, като я допълниха и изпълниха с по-богато съдържание и на практика се получи нова форма, нова рамка, която включва:

- Три бизнес цели (3);
- Пет компонента (5);
- Седемнадесет принципа за вътрешен контрол (17);
- Седемдесет и седем фокусни точки (77).

Съпоставката с предходната рамка очертава следните съществени акценти по отношение на структурата и същността на модела:

1. Непроменено остава разбирането за вътрешния контрол като процес, осъществяван от хора (борд на директорите, мениджмънт и друг персонал), предназначен да предоставя разумна увереност по отношение на постигане на целите, свързани с операциите, докладването и съответствието.

2. Основните компоненти на модела, контролна среда, оценка на риска, контролни дейности, информация и комуникация, се запазват.

3. Разширяват се целите на модела.

Предходната концепция акцентираше върху три основни цели, към които е ориентиран моделът, а именно оперативни цели, цели, свързани с осигуряване на съответствие с изискванията и финансовото докладване. Тези цели като цяло запазват своя ориентир, като единственото изменение в новата концепция е, че докладването излиза отвъд рамките на финансовото докладване, т.е. моделът следва да осигури докладване не само за целите на финансовото представяне, а и за целите на всяко друго нефинансово докладване.

4. Новост в модела е въвеждането на 17 принципа, които реферират към отделните компоненти. Това определено е положителен аспект в новата рамка, тъй като принципите допълват компонентите, разширяват разбирането за тях и внасят повече яснота.

5. Новата рамка включва и 77 фокусни точки. Фокусните точки имат за цел да пояснят съответния принцип.

Много са предимствата на новата концепция в COSO – 2013, но от контролна и одитна гледна точка съществено значение има изясняването на конкретните изисквания относно ефективността на вътрешния контрол. Заслужават внимание някои от ключовите постановки, които имат значение при определянето кога **вътрешният контрол се счита за ефективен и кога се приема, че има недостатък:**

- **Всички компоненти и всички съответни принципи следва да са налични и функциониращи.** Терминът „налични“ се отнася до дизайна и внедряването на системата за вътрешен контрол. Терминът „функциониращи“ се отнася до определяне дали всичките компоненти и съответните им принципи работят и изпълняват своето предназначение.

- Следва да се отбележи, че **фокусните точки имат насочващ, помощен характер.** Към всеки един принцип има фокусни точки, които се използват, за да пояснят и характеризират съответния принцип. Новата концепция не предполага, че е необходимо точките да се оценяват поотделно, така както е задължително при оценка на компонентите и принципите.

- **Значим недостатък** представлява дефицитът за вътрешния контрол или комбинация от дефицити, което значително намалява вероятността, че една организация може да постигне своите цели. Новата концепция посочва, че недостатък е липсата/слабост на компонент или компоненти, както и съответен принцип(и), което намалява вероятността организацията да може да постигне своите цели. Такъв недостатък съществува, когато даден компонент (и един или повече съответни принципи) не е наличен или не функционира, или че компонентите не работят заедно.

- **Петте компонента следва да работят заедно в един интегриран подход.** Новата концепция конкретизира тълкуването на термина „работят заедно“, като определя изискването, че всеки един компонент едновременно с останалите трябва да поддържа функционирането на системата и да осигурява постигането на нейните цели, като същевременно всичките пет компонента следва колективно да намаляват риска от непостигане на целите. „Работят заедно“ акцентира върху факта, че компонентите са взаимозависими и се влияят от множеството взаимоотношения и връзки помежду си. От значение е дори как принципите си взаимодействат в рамките на отделните компоненти.

- **Твърдението, че компонентите работят заедно, е валидно, когато се установи, че всички те са налице и функционират, а нарушенията на вътрешния контрол, агрегирани по компонентите, не водят до заключението, че съществуват едно или повече големи нарушения.**

Изброените по-горе постановки са от съществено значение, тъй като те са в основата на оценката на ефективността на вътрешния контрол. Оценката е насочена към петте компонента и техните основополагащи принципи. Ракурсът на оценката разглежда дали всеки от петте компонента на вътрешния контрол е налице и функционира, петте компонента на вътрешния контрол работят заедно и подкрепящите принципи са налице и функционират, за да осигури „разумна увереност“, че съответните цели са изпълняват.

Новата концепция изисква интегрирана оценка за ефективността на вътрешния контрол, което означава, че е необходимо да включва освен оценките

на отделните компоненти и техните принципи, така също и оценки на взаимодействието и въздействието между тях. Илюстрирането на тази обвързаност между компоненти, принципи и фокусни точки ще бъде представено по-долу:

Към първия компонент „Контролна среда“ се отнасят пет принципа и съответстващи им 20 фокусни точки. Оценката на компонента „Контролна среда“ като част от общата оценка за ефективност на вътрешния контрол следва да установи дали компонентът е наличен и дали функционира. Следва последователно да се оценят всички относими принципи относно тяхната наличност и функциониране. Фокусните точки може да се използват като ориентир и да подпомогнат оценката на съответния принцип (вж. фиг. 1). Например по отношение на **принцип 1 „Организацията демонстрира ангажимент за почтеност и етични ценности“** съгласно фокусните точки към него следва да се прецени дали в организацията има зададен тон на върха, дали са установени стандарти за етично поведение, оценява ли се спазването на стандартите, отклоненията адресират ли се своевременно.

Фигура 1

Компонент „Контролна среда“

Контролна среда			
Принципи		Фокусни точки (ф.т.)	
1	Организацията демонстрира ангажимент за почтеност и етични ценности	1	Задава тон на върха
		2	Установява стандарти на поведение
		3	Оценява спазването на стандартите на поведение
		4	Адресира отклоненията своевременно
2	Бордът на директорите показва независимост от ръководството и упражнява надзор върху развитието и изпълнението на вътрешния контрол	5	Установява надзорна отговорност
		6	Прилага съответната експертиза
		7	Работи независимо
		8	Осигурява контрол върху контролната среда, оценяване на риска, контролните дейности, информацията и комуникацията и мониторинга на дейностите
3	Ръководството създава с надзор от борда структури, йерархична подчиненост, линии на докладване, както и съответните правомощия и отговорности за	9	Разглежда всички структури на предприятието
		10	Установява йерархична подчиненост, линии на докладване
		11	Дефинира, възлага, и ограничава

	изпълнение на целите		пълномощия и отговорности
4	Организацията демонстрира ангажимент за привличане, развитие и задържане на компетентни лица в съответствие с целите	12	Установява политики и практики
		13	Оценява компетентността и адресира недостатъците
		14	Привлича, развива и задържа лица
		15	Планира и подготвя приемствеността
5	Организацията търси отговорност от служителите за изпълнението на възложените им задължения в областта на вътрешния контрол за постигането на целите	16	Налага спазването на отчетността чрез структури, правомощия и отговорности
		17	Установява мерки за изпълнение, стимули и награди
		18	Оценява мерките за изпълнение, стимулите и наградите за текуща значимост
		19	Обмисля прекомерния натиск
		20	Оценява ефективността и награждава или наказва лица

Вторият компонент „Оценка на риска“ (вж. фиг. 2) включва четири принципа (6, 7, 8, 9). Интерес представлява детайлизираното представяне на **принцип 6 „Организацията конкретизира целите си достатъчно ясно, така че да способстват идентифицирането и оценката на свързаните с тях рискове“**. Прави впечатление конкретиката в определянето на целите и изискването спрямо тях да се адресират съответните рискове.

Внимателното разглеждане на фокусните точки показва една интересна номерация, която е израз на следната интерпретация:

- Фокусна точка 21 се отнася до правомощията за определяне на целите, т.е. показва откъде произтича целта. Например целите за външна финансова отчетност се основават на твърденията за финансови отчети, предоставени от „приложимите счетоводни стандарти“, докато оперативните цели и целите, свързани с вътрешната отчетност, са по преценка на ръководството (т.е. „отразява изборите на ръководството“). Има четири фокусни точки в тази група – 21а до 21г – свързани с петте категории цели, отнасящи се до Принцип 6.

- Фокусна точка 22 се отнася до прага на измерване, за да се изпълни критерият за достатъчна увереност, когато се прави оценка на ефективността на дизайна и функционирането на вътрешния контрол. Например прагът за външно финансово отчитане е конвенционалният стандарт за „същественост“, докато прагът за оперативни цели и цели на съответствие е „риск толеранса“, определени от ръководството. Има три фокусни точки в тази група – 22а до 22в – свързани с петте категории на целите, отнасящи се до Принцип 6.

- Точка на фокусиране 25 – „отразява дейностите на предприятието“ – прилага се, когато външната финансова отчетност, външната нефинансова отчетност и/или вътрешни цели на отчетност са разглеждани при оценяването на ефективността на вътрешен контрол.

- Фокусни точки 23 и 24 се прилагат единствено към оперативните цели.

Фигура 2

Компонент „Оценка на риска“

Оценка на риска				
Принципи		Фокусни точки (ф.т.)		
6	Организацията конкретизира целите си достатъчно ясно, така че да способстват за идентифицирането и оценката на свързаните с тях рискове.			
		- Оперативни цели	21a	Отразява изборите на ръководството
			22a	Предвижда допустим толеранс за риск
			23	Включва операции и цели на финансовите резултати
			24	Създава основа за ангажиране на ресурсите
		- Цели на външно финансово отчитане	21б	Съобразява се с приложимите счетоводни стандарти
			22б	Разглежда основателността
			25	Отразява дейностите на организацията
		- Цели на външно нефинансово отчитане	21в	Спазва външно установените стандарти и концепции
			22в	Разглежда изискваното ниво на точност
			25	Отразява дейностите на организацията
		- Цели на вътрешно отчитане	21a	Отразява изборите на ръководството
			22в	Разглежда изискваното ниво на точност
			25	Отразява дейностите на организацията
		- Цели на съответствие	21г	Отразява външните закони и разпоредби
			22a	Предвижда допустим толеранс за риск

7	Организацията идентифицира рисковете за постигането на нейните цели в предприятието и анализира рисковете като основа за определяне на това как следва да се управляват рисковете	26	Включва физическо лице, дъщерно дружество, поделение, оперативна единица и функционални нива
		27	Анализира вътрешни и външни фактори
		28	Включва подходящи нива на управление
		29	Прави оценка на значението на идентифицираните рискове
		30	Определя реакциите към рисковете
8	Организацията преценява потенциала за измами при оценката на рисковете, застрашаващи постигането на целите ѝ	31	Разглежда различните типове измама
		32	Прави оценка на подбуди и натиск
		33	Прави оценка на възможностите
		34	Прави оценка на възгледи, нагласи и способности за оправдания на измами (rationalizations) ¹
9	Организацията идентифицира и прави оценка на промените, които биха могли значително да повлияят на системата за вътрешен контрол	35	Прави оценка на промените във външната среда
		36	Прави оценка на промените в бизнес средата
		37	Прави оценка на промените в лидерството

Третият компонент „Контролни дейности“ (фиг. 3) включва три принципа (10, 11 и 12), които се характеризират с 16 фокусни точки (ф.т. 38 – ф.т. 53).

Фигура 3

Компонент „Контролни дейности“

Контролни дейности			
Принципи		Фокусни точки (ф.т.)	
10	Организацията определя и разработва контролни дейности, които допринасят за намаляване на рисковете, застрашаващи постигането на целите, до приемливи	38	Интегрира се с оценката на риска
		39	Разглежда фактори, специфични за организацията
		40	Определя релевантни бизнес процеси
		41	Прави оценка на комплекса от

¹Rationalization — the fraudster's ability to justify the fraud in his or her mind., **Internal Auditing and Fraud , IPPF – Practice Guide, IIA, 2009**

	нива.		разнообразни контролни дейности
		42	Разглежда на какво ниво са приложени дейностите
		43	Адресира разделянето на задълженията
11	Организацията избира и разработва общи контролни дейности над технологията, за да окаже съдействие на постигане на целите	44	Определя зависимостта между използването на технологии в бизнес процесите и общи технологични средства за контрол
		45	Установява съответните дейности за контрол на технологична инфраструктура
		46	Установява съответните дейности за контрол на процеса на управление за обезпечаване на безопасността
		47	Установява съответните дейности за контрол върху придобиването на съответната технология, разработване и поддръжка
12	Организацията въвежда контролни дейности чрез политики, с които се регламентират очакванията, както и процедури за практическото прилагане на политиките.	48	Установява политики и процедури с цел да подкрепи изпълнението на определените от ръководството насоки
		49	Установява отговорността и отчетността за изпълнение на политиките и процедурите
		50	Действа своевременно
		51	Предприема коригиращи действия
		52	Действа, използвайки компетентен персонал
		53	Прави повторна оценка на политики и процедури

Подходът при оценката на *компонента „Контролни дейности“* е аналогичен с разгледаните вече подходи за оценка на предходните компоненти. При оценката на този компонент отново се оценява наличието и функционирането на всички принципи, установените слабости се описват и се обвързват с останалите компоненти и принципи. Четвъртият *компонент „Информация и комуникация“* (фиг. 4) съдържа три принципа (принципи 13, 14, 15) и 14 фокусни точки (ф.т. 54 – ф.т. 67). Безспорна е значимостта на този компонент, тъй като той е предпоставка за установяването на системата за контрол и поддържа функционирането на всички останали компоненти.

Ефективността на този компонент ще се определи от наличието и функционирането на компонента чрез наличието и функционирането на определящите го принципи, както и от липсата на съществени недостатъци в тях. Предвид ролята на този компонент би следвало в случай на констатирани слабости те да кореспондират с останалите компоненти и принципи.

Фигура 4

Компонент „Информация и комуникация“

Информация и комуникация			
Принципи		Фокусни точки (ф.т.)	
13	Организацията получава или генерира и използва релевантна, качествена информация за подпомагане функционирането на другите компоненти на вътрешния контрол	54	Идентифицира информационните изисквания
		55	Събира външни и вътрешни източници на данни
		56	Обработва релевантните данни в информация
		57	Поддържа качество по време на цялостната обработка
		58	Разглежда разходите и ползите
14	Организацията вътрешно предава информация, включително цели и отговорности за вътрешен контрол, необходими да се поддържа функционирането на други компоненти на вътрешния контрол	59	Предава информация за вътрешен контрол
		60	Поддържа връзка с борда на директорите
		61	Осигурява отделни канали за връзка
		62	Избира подходящ метод за комуникация
15	Организацията комуникира с външни лица по въпроси, които оказват влияние върху функционирането на другите компоненти на вътрешния контрол	63	Поддържа връзки с външни лица
		64	Дава възможност за получаване на входящи съобщения
		65	Поддържа връзка с борда на директорите
		66	Осигурява отделни канали за връзка
		67	Избира подходящ метод за комуникация

Важността на *петия компонент „Мониторинг“* (вж. фиг. 5) се определя от неговото основно предназначение, а именно системата за вътрешен контрол да бъде наблюдавана с цел да се установи нейното поведение, нейната устойчивост и ефективност във времето и при констатирани отклонения да бъде

регулирана. Принципите, които определят компонента, са два (16 и 17) с прилежащи към тях 10 фокусни точки (ф.т. 68 – 77)

Фигура 5

Компонент „Мониторингови дейности“

Мониторингови дейности			
Принципи		Фокусни точки (ф.т.)	
16	Организацията избира, разработва, извършва текущи и/или отделни оценки, които да установят дали компонентите на вътрешния контрол са налице и функционират	68	Разглежда комплекса от текущи и отделни оценки
		69	Разглежда темпа на промяна
		70	Установява разбиране на изходните данни
		71	Използва компетентен персонал
		72	Интегрира се с бизнес процесите
		73	Регулира обхват и честота
		74	Прави оценки обективно
17	Организацията оценява и съобщава за пропуски на вътрешния контрол своевременно на тези лица, които са отговорни за предприемането на коригиращи действия, включително старши ръководители и борда на директорите според случая	75	Прави оценка на резултатите
		76	Съобщава пропуски на лицата, отговорни за коригиращи действия и на старшите ръководители и на борда на директорите
		77	Контролира коригиращите действия

Както е видно от представените принципи, този компонент има предназначението да предоставя оценки относно наличието и функционирането на компонентите на вътрешния контрол (принцип 16), както и да осигурява оценяването и съобщаването пропуските на лицата, имащи компетенциите и отговорностите да предприемат коригиращи действия.

Новата интегрирана рамка за контрол COSO 2013 предлага едно по-ясно и детайлизирано разбиране за вътрешния контрол. Концепцията за ефективност на вътрешния контрол и подходите в оценяването му създават нови възможности и насоки за усъвършенстване на системите за вътрешен контрол. Критиците на модела считат, че той не е достатъчно конкретен и противопоставят на него стандарти и други модели. Вероятно имат известно основание. Следва да се има

предвид, че COSO все пак е концепция, тя определя една рамка, но оставя и известна свобода за интерпретация. При това COSO умело се съчетава и с други рамки и концепции. Като пример може да се посочи съвместимостта и синхрона между COSO–интегрираната рамка за вътрешен контрол (2013) и COBIT 5 (**Control Objectives for Information and Related Technology**)². Интересен и позитивен факт е, че двете рамки са хармонизирани, те са съвместими и взаимно се допълват, като COSO предоставя високо структуриран подход, а COBIT 5 използва детайлизиран подход при разработването на специфични контроли в процеса на подпомагане на ръководството. Това създава благоприятни предпоставки и възможности за едновременното използване и на двете рамки.

В заключение може да се обобщи, че проектирането, организирането и провеждането на подходящ и ефективен вътрешен контрол е от съществено значение за управлението и регулираното на съвременната бизнес среда. Съвсем естествено очакванията за изграждане на стабилен вътрешен контрол са насочени към ръководството на организациите и то на най-високо управленско ниво. В този смисъл възможно решение е приложението на концептуални модели, които да благоприятстват бизнес средата. Такъв модел би могъл да бъде именно моделът COSO 2013 – Интегрирана рамка за контрол. Основание за тази убеденост е цялостната концепция, която този модел предлага и най-вече неговата концепцията за ефективен вътрешен контрол.

Библиографска справка:

1. Динева, В. *Методологически аспекти на вътрешния одит. Изследване в застрахователния сектор. София, АТЛ-50, 2014.*
2. Лари Рутенберг, „Рамката „COSO“ от 2013 г. – в крак с времето“ – списание „Вътрешен одитор“ бр. 4/2013.
3. *Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (COSO), “Internal Control—Integrated Framework (2013)”, USA, 2013, www.coso.org/IC.htm.*
4. *Internal Auditing and Fraud, IPPF – Practice Guide, IIA, 2009.*
5. *Protiviti; Updated-COSO-Internal-Control-Framework-FAQs-Third-Edition, 2014.*

² COBIT 5 е бизнес рамка за управление на информационните технологии, създадена от ISACA (Асоциация за одит и контрол на информационните системи)

INTERNAL CONTROL EFFICIENCY IN LIGHT OF COSO – 2013

Ass. Prof. Valeria Dineva, PhD

CRISC

Department “Financial Control”, UNWE

Key words:

*Integrated Control frameworks
COSO 2013*

Effective Internal Control

Components of Internal Control

Principles

Points of focus

Business objectives

Summary

The use of conceptual models contributes to the successful management, control and regulation of the business environment. The new conceptual framework of the COSO-model 2013 offers a clear and well-structured approach to the assessment of internal control system. An important focus of the concept is the understanding of effective internal control.